

ARTICULUS IV.

DE BONITATE ET MALITIA FORMALI ACTUUM HUMANORUM.

§ I. DE BONITATE FORMALI ACTUUM INTERIORUM.

96. Ex obiecto bonitas et malitia derivatur in actum, qui circa illud versatur. De hac ergo bonitate et malitia actus, ut actus est «seu secundum quod est exercitus» (In 2, dist. 40, q. 1, a. 3), quae bonitas et malitia *formalis* vocatur (n. 66), quaeritur, quid sit et per quid constituatur.

In hac quaestione accurate distinguendum est: 1. inter actus *interiores* et *exteriores*. Nomine actuum interiorum hic intelleguntur soli actus a voluntate elicit; reliqui omnes vocantur exteriores. Cum enim quoad bonitatem formalem actus interiores et exteriores vix quidquam commune inter se habeant, nisi separatim tractentur, facile magna confusio oritur; 2. inter *bonitatem* et *malitiam* formalem. De utraque enim omnino diversa valent.

Igitur agemus 1. de actibus interioribus, et quidem a) de eorum bonitate, b) de eorum malitia, c) de eorum indifferentia; 2. de actibus exterioribus.

THESIS XV.

97. Actus interior habet suam specificam et essentialem honestatem ab obiecto.

(S. Thom. 1, 2, q. 19, a. 1. Suarez, De bonit. et mal. act. hum. disp. 4. Frins, De actib. hum. p. II, n. 185.)

St. Q. I. Non quaeritur, num actus interior habeat aliquam bonitatem ab obiecto, id enim ex dictis de norma honestatis (n. 66) evidens est; sed quaeritur, per quid actus in certa *specie* honestatis, v. g. iustitiae, constituatur. Respondemus: per *obiectum*, et quidem formale, quod voluntatem movet.

2. Obiectum formale potest dupliciter sumi: 1° pro tota re, prout a voluntate intenditur, cum omnibus suis circumstantiis; 2° *solum pro eo*, quod illi rei tribuit *specificam convenientiam* respectu hominis; ea deinde, quae hanc specificam

convenientiam supponunt eamque accidentaliter modificant, vocantur circumstantiae obiecti (circumstantiae obiectivae). Agimus hic de obiecto in secundo sensu.

3. Non asserimus omnem actum voluntatis per obiectum in certa specie virtutis constitui, sed sensus est: actus, *si* circa obiectum honestum sub ratione honesti exercetur, ab illo habet suam speciem bonitatis.

98. Prob. 1. Quilibet actus specificatur ab obiecto formali; idem ergo etiam de actu honesto dicendum est; supponimus enim eum versari circa honestum ut suum obiectum formale.

Prob. 2. Inductione: Actus iustitiae v. g. ideo est in tali specie virtutis, quia habet pro obiecto ius alterius servandum, et per hoc distinguitur ab actu temperantiae vel caritatis, etc.

99. Coroll. Ergo bonitas formalis et intrinseca actus voluntatis est *tendentia physica et realis* actus in obiectum honestum sub ratione honesti seu eiusdem actus physica perfectio, prout conotat convenientiam ad naturam rationalem ut sic (Suarez l. c. disp. 4, sect. 2, n. 3). Nam voluntas physice et realiter tendit in honestatem obiecti et ab hac specificatur. Igitur non sufficienter explicant bonitatem formalem, qui dicunt eam esse relationem convenientiae actus ad naturam rationalem qua talem. Ut tamen haec bonitas denominetur bona simpliciter, nulla ei malitia adiungatur oportet, secundum illud: «bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu». Ut homo simpliciter sanus vocetur, nulla ex parte debet esse aegrotus: ita actus, ut sit simpliciter bonus, nulla ex parte malus sit oportet. Praeterea, ut haec bonitas sit *moralis*, debet esse *libera*.

100. Schol. 1. Diximus honestatem formalem esse physicam entitatem in actu voluntatis seu physicam eiusdem tendentiam in obiectum honestum. Queri potest, quomodo haec realitas, quam *honestatem* vocamus, se habeat ad reliquum *esse physicum* actus voluntatis. Alii eandem quaestionem hoc modo proponunt: utrum obiectum honestum tribuat actui voluntatis speciem non solum *in genere morum*

seu quoad honestatem, sed etiam *in genere naturae* seu quoad *esse physicum* (bonitatem naturalem). — Respondendum est honestatem actus interioris ex obiecto esse differentiam essentialem ipsius actus etiam quoad suam physicam et intrinsecam entitatem (cf. *Becanus*, De act. hum. c. 4, q. 2, n. 7). Nam haec entitas physica, cum actu existat, debet in certa specie existere; et hanc non potest accipere nisi ab obiecto formali. *Atqui* si actus voluntatis versatur circa obiectum honestum ut finem, non adest aliud obiectum formale quam ipsa honestas. *Ergo* ab hac etiam entitas physica actus specificatur. — Aliis verbis: quando actus voluntatis versatur circa honestum sub ratione honesti, non habemus duas entitates reales, quarum una constituat esse morale (honestatem formalem) et altera esse naturale actus, sed unam eandemque simplicem entitatem, quae per honestatem obiecti in certa specie virtutis constituitur. Quam doctrinam *S. Thomas* diserte tradit I, 2, q. 19, a. 1 et praesertim In 2, dist. 40, q. 1, a. 1, ubi docet actus *voluntatis* bonos et malos per se et ideo *essentialiter* differre in genere moris, actus vero *imperatos* solum per accidens, secundum quod dependent ab actu voluntatis. Potest haec doctrina ita confirmari ex mente Angelici (In 2, dist. 40, l. c.: Sed contra): «Secundum differentiam habituum est differentia actionum ex habitibus procedentium, cum similes habitus similes actus reddant.» *Atqui* habitus boni et mali secundum substantiam suam inter se differunt, v. g. habitus humilitatis, caritatis, iustitiae, religionis etc., ut docet *S. Thomas* I, 2, q. 54, a. 3. *Ergo* etiam actus ita inter se distinguuntur.

101. *Schol. 2.* Ex doctrina praecedentis scholii infertur eundem numero actum interiorem non posse simul habere *plures species honestatis* intrinsecae. Nullum enim ens physicum quoad substantiam simul in pluribus speciebus esse seu plures essentias habere potest. Praeterea idem numero actus voluntatis non potest nisi unum obiectum formale adaequatum habere (I, 2, q. 1, a. 3 ad 3. *Suarez*, De bon. act. hum. disp. 4, sect. 3, n. 4). — *S. Thomas* (I, 2, q. 18,

a. 10 ad 3 et alibi) docens nihil prohibere, quominus actus, qui sunt iidem secundum *speciem naturae*, sint diversi secundum *speciem moris*, loquitur de actibus *exterioribus* vel etiam de actibus interioribus *malis*, in quibus id verissimum est. Immo verum est etiam quoad actus interiores bonos, si sermo sit de una bonitate intrinseca et una vel pluribus bonitatibus extrinsecis, de quibus in thesi XVII agemus.

Schol. 3. Diximus supra (n. 66) bonitatem *obiectivam* quoad multas actiones esse independentem a voluntate non solum hominis, sed etiam Dei, et dependere a divina sapientia contemplante divinam essentiam. Idem de bonitate *formali*, per quam homo formaliter bonus fit et beatitudinem sempiternam meretur, nequaquam dici potest. Haec enim supponit hominem de facto existentem et ordinatum in gloriam Dei et beatitudinem perfectam, supponit etiam concursus Dei, sine quo creatura nihil agere potest, etc. Multipliciter ergo supponit voluntatem Dei, utique hypothetice (i. e. supposita creatione) necessariam.

Obi. 1. Potest obiectum habere plures bonitates, v. g. servare castitatem in ordine religioso habet duplicem bonitatem: castitatis et religionis. *Ergo* potest voluntas utramque velle, et tunc habet duas bonitates formales intrinsecas.

Resp. Conc. antec. Dist. cons.: Potest voluntas utramque velle diversis actibus, *conc.*, uno eodemque numero actu, *subdist.:* ut obiecta materialia, *conc.*, ut obiecta formalia adaequate distincta, *nego.* Potest voluntas uno eodemque actu velle illas bonitates diversas, ut faciunt *unum* novum obiectum formale adaequatum, vel ut aliqua ratione communi inter se conveniunt, sed non potest eas attingere eodem actu, ut sunt formaliter diversae et totidem obiecta formalia adaequata constituunt.

Obi. 2. Hic actus: volo honeste vivere, est honestus in aliqua specie determinata honestatis. *Atqui* eam non potest habere ab obiecto; nam obiectum illud est commune omnibus virtutibus. *Ergo.*

Resp. Conc. mai. Nego min. Ad probat. dist.: Illud obiectum est commune omnibus virtutibus, quatenus in obiecto specifico omnium virtutum tamquam ratio generica includitur, *conc.*, ipsa haec ratio generica in se seorsim ut obiectum completum con-

siderata non est aliquid ab obiecto specifico (completo) omnium aliarum virtutum essentialiter diversum, *nego*. Iustitia v. g. habet pro obiecto non meram honestatem universim, sed honestatem, quae in eo est, ut unicuique suum tribuatur, et ita aliae virtutes. Potest ergo actus specificè a reliquis diversus versari circa ipsam genericam rationem honestatis. Quaeres, ad quamnam virtutem hic actus pertineat? Responderi potest cum *S. Thoma* (De virtut. in comm. a. 5) non pertinere ad aliquem habitum, quia voluntas ad communem rationem honestatis appetendam non indiget habitu, sed de se satis propensa est.

Obi. 3. Obiectum se habet ad bonitatem formalem actus ut causa ad effectum. Hinc sic obicitur: nihil est in effectu, quod non fuerit in causa. *Atqui* in obiecto non est bonitas formalis. *Ergo* neque in actu.

Resp. Dist. mai.: Nihil est in effectu, quod non fuerit in causa sive formaliter sive virtualiter, *conc.*, solum formaliter, *nego*. *Contra-dist. min.:* In obiecto non est bonitas formalis formaliter, *conc.*, virtualiter vel fundamentaliter, *subdist.:* ut in causa adaequata, *conc.*, ut in causa inadaequata, *nego*. Scilicet bonitas obiectiva habet virtutem causandi bonitatem formalem in actu, non tamen ut causa adaequata. Bonitas formalis habet duplicem causam: voluntatem et obiectum. Effectus (actus) totus utriusque causae attribuitur, sed non totaliter. Quod actus sit vitalis, voluntarius et liber, habet a voluntate; quod sit bonus, habet ab obiecto ut termino.

Obi. 4. Nulla causa specificatur a suo effectu. *Atqui* obiectum saepe est effectus actus voluntatis. *Ergo* hic non specificatur ab illo.

Resp. Dist. mai.: Nulla causa specificatur a suo effectu, prout hic in ordine executionis est posterior sua causa, *conc.*, prout in ordine intentionis est prior sua causa et causa formalis extrinseca eiusdem, *subdist.:* non specificatur ab eo immediate, *conc.*, mediate, *nego*. Immediate actus voluntatis non specificatur ab ipso obiecto, sed ab *habitudine et ordine ad illud*, quae tamen habitudo diversa est pro diversitate obiecti, ita ut hoc mediate specificet actum voluntatis. *Conc. min. et nego cons.*

Obi. 5. Obiectum comparatur ad actum ut materia. *Atqui* nulla res habet speciem a materia, sed a forma. *Ergo* . . .

Resp. Dist. mai.: Ut materia *circa quam*, *conc.*, ut materia *ex qua*, *nego*. *Contra-dist. min. et nego cons.*

THESIS XVI.

102. Actus interior etiam a circumstantiis accipit bonitatem formalem intrinsecam et accidentalem.

(Cf. *Suarez*, De bonit. et malit. act. hum. disp. 5.)

St. Q. 1. Nomine *circumstantiarum* hic non intellegimus eas condiciones, quae actui sunt essentialia, ut censeatur constitutus in certa specie honestatis moralis, sed ea adiuncta, quae actum in aliqua specie morali iam constitutum supponunt eumque intra illam modificant (*S. Thom.* I, 2, q. 7, a. 3 ad 3). Circumstantiae aliae sunt *obiectivae*, aliae *subiectivae*, prout stant ex parte obiecti aut ex parte ipsius actus vel agentis. Iterum aliae circumstantiae sunt *physicae*, aliae *morales*. Scilicet aliquae sunt circumstantiae actus, si hic physice consideratur, aliae, si actus moraliter consideratur. Sic v. g. est mera circumstantia actus physici ablationis alicuius rei, utrum haec fuerit *aliena* necne; si tamen moraliter consideratur, i. e. prout est actus iustitiae vel iniustitiae, rem esse alienam non est circumstantia, sed condicio essentialis obiecti. Hic agimus de circumstantiis *moralibus* (n. 97, 2).

2. Comprehenduntur noto illo versiculo: Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando? *Quis* non significat, num agens fuerit rationalis et usus rationalis compos; hoc enim pertinet ad substantiam actus moralis; sed significat condicionem aliquam accidentalem, v. g. num parens fuerit vel religiosus, etc. *Quid* comprehendit circumstantias *obiectivas*. De circumstantia finis (*cur*) speciatim agemus in thesi sequenti, quia actionem causat et alio modo in eandem influit ac reliquae circumstantiae.

103. Prob. Circumstantias accidentalem bonitatem conferre exemplis facile patet. Sic v. g. velle dare 100 aureos in elemosynam per se melius est quam 50; intensius amare Deum melius quam minus intense, etc. — Confirmatur analogia cum rebus naturalibus, quae non habent totam suam perfectionem ex sola forma substantiali (*S. Thom.* I, 2, q. 18, a. 3). Eadem vero, quamdiu circumstantiae manent, novam speciem bonitatis addere non posse ex eo deducitur, quia

actus interior non potest simul in pluribus speciebus honestatis existere.

104. *Schol.* Quaeritur, *quomodo circumstantiae debeant esse volitae, ut actui bonitatem conferant?* — Respondeo: Debent in se directe et formaliter ut honestae intendi, alioquin nihil ad bonitatem conferunt. «Ad hoc; quod sit voluntas bona», ait *S. Thomas* (1, 2, q. 19, a. 7 ad 3), «requiritur, quod sit boni sub ratione boni, i. e. quod velit bonum et propter bonum.» Quae doctrina generalis est et tum quoad obiectum tum quoad circumstantias valet. Nam bonitas formalis consistit in reali et physica tendentia actus in obiectum sub ratione honesti; ut ergo voluntas talem habitudinem realem respectu circumstantiarum habeat, debent esse intentae. Haec autem honestas ex circumstantiis realiter non distinguitur ab honestate ex obiecto, sed indivisibilis entitas actus eadem tendentia, qua attingit obiectum, etiam attingit circumstantias; quia versatur circa obiectum, prout in concreto est. — Excipe circumstantiam *intensionis* (quomodo), quae ad bonitatem confert, etsi solum exercite et reflexe sit voluntaria.

Obi. Secundum *S. Thomam* (1, 2, q. 19, a. 2) bonitas actus interioris dependet ex *solo* obiecto. Ergo non ex circumstantiis.

Resp. Angelicus, ut ex ipso articulo laudato patet, sumit obiectum latiore sensu pro tota re, in quam voluntas fertur (n. 97, 2), et sic comprehendit circumstantias. Si enim circumstantiae nullo modo sunt volitae (ut obiectum), nihil conferunt ad bonitatem voluntatis.

THESIS XVII.

105. Actus interior etiam ex fine accipere potest bonitatem accidentalem extrinsecam.

(*Suarez*, De bonit. act. hum. disp. 6.)

St. Q. 1. Hic non agimus de fine *intrinseco* et proximo, qui coincidit cum obiecto formali voluntatis, sed de fine *extrinseco* et remoto, qui dicitur *operantis*. Quapropter de intentione et amore finis, qui finem pro obiecto habent, hic non agitur, sed solum de electione vel de actu voluntatis

imperato, qui ut medium ad aliquem finem assumitur. 2. Neque quaestio est, num actus ex obiecto *malus* possit accipere aliquam bonitatem ex fine; id enim manifeste negandum, quia actio essentialiter mala nequit fieri bona per relationem in finem bonum. Bonum enim ex integra causa. Unde falsum est illud principium: «finis sanctificat media», etiam de mediis *malis* intellectum; verum tamen est, si intellegitur de mediis *indifferentibus*. Etenim 3. manifestum est actum ex *obiecto indifferentem* posse accipere honestatem aliquam ex fine extrinseco; sic v. g. velle studere de se indifferens est, fit autem honestum, si referatur in finem honestum, immo ab hoc fine actus ex obiecto indifferens speciem suam desumit. Sic v. g. si ex caritate Dei moveor ad hoc, ut *velim* studere, haec voluntas studendi est actus caritatis, quia a caritate non quidem elicitur, sed imperatur. 4. Agitur ergo maxime de actu, qui ex obiecto bonus est et a voluntate in ulteriorem finem bonum refertur. — Denique prae oculis habendum est nos agere de solis actibus voluntatis.

106. *Prob.* Dupliciter potest actus voluntatis versari circa obiectum honestum in ordine ad finem ulteriorem: a) ita ut tota ratio volendi obiectum honestum sit finis. Et tunc evidens est totam bonitatem actus desumi ex fine neque ullam ex obiecto, quia hoc se habet solum per modum obiecti materialis; b) ita ut voluntas velit quidem obiectum honestum propter suam honestatem, simul tamen totum actum in ulteriorem finem honestum referat. Et in hoc casu habet actus honestatem tum ex obiecto tum ex fine, quia a virtute, quae versatur circa obiectum, elicitur, et a virtute, quae versatur circa finem, imperatur.

Exemplo rem illustrabo. Suppone actui caritatis perfectae annexam esse indulgentiam. Vis eam lucrari, ut dealeas poenas peccatorum tuorum, et in hunc finem elicis actum caritatis. En habes duos actus voluntatis: alterum *poenitentiae*, quo vis delere poenas peccatorum, alterum *caritatis*. Hic posterior *elicitur* ab habitu caritatis ex suo proprio motivo (fine intrinseco, scl. infinita Dei perfectione propter

se summe amabili). Simul tamen *imperatur* a poenitentia, quatenus est *medium* ad finem extrinsecum, scilicet ad lucranda indulgentiam et delendas poenas peccatorum. Habet ergo *intrinsece* et essentialiter honestatem *caritatis*, a qua elicitur, *extrinsece* et per denominationem honestatem *poenitentiae*, a qua imperatur. Intrinsicam honestatem actus non nisi unam habere potest, ut supra (n. 101) diximus, extrinsecas vero honestates plures habere potest, si a pluribus virtutibus imperatur. Nam extrinseca honestas nihil reale praeter honestatem ex obiecto in actu ponit, sed ei solum per denominationem extrinsecam ab actu imperante tribuitur.

Iam actum ex obiecto suo bonum posse accipere bonitatem talem extrinsecam per denominationem facile patet. Nam 1. si actus ex obiecto *indifferens*, v. g. velle studere, fit bonus per denominationem, quando ab actu bono, v. g. ab actu caritatis, imperatur, nulla est ratio, cur non idem dicatur de actu intrinsece honesto, si ab alio actu honesto imperatur.

2. Si actus bonus refertur in finem malum, sumit a malo fine speciem malitiae. Ergo e contrario idem valet de actu bono, qui refertur in finem bonum.

De hac bonitate extrinseca loquitur *S. Thomas* 1, 2, q. 19, a. 2 ad 1: «Quantum ad actum voluntatis, non differt bonitas, quae est ex obiecto, a bonitate, quae est ex fine, sicut in actibus aliarum virtutum, nisi forte per accidens, prout finis pendet a fine (finis extrinsecus!) et voluntas a voluntate», i. e. in quantum una voluntas ab alia imperatur. Et alibi (2, 2, q. 32, a. 1 ad 2): «Nihil prohibet actum, qui est proprie unius virtutis *elicitive*, attribui alteri virtuti sicut *imperanti et ordinanti* ad finem suum. Et hoc modo dare eleemosynam ponitur inter opera satisfactoria, in quantum miseratio defectum patientis ordinatur ad satisfaciendum pro culpa; secundum autem quod ordinatur ad placandum Deum, habet rationem sacrificii, et sic imperatur a latraria.»

107. *Schol. 1.* Quaeri potest, quaenam relatio in finem honestum requiratur, ut actus voluntatis illam bonitatem accidentalem ex fine extrinseco accipiat? Respondendum est requiri relationem *virtualem*. Relatio *actualis* certe non est necessaria; sola *interpretativa* vel *habitualis* vero non suf-

ficiunt. Nam illa bonitas accidentaliter est denominatio actui conveniens propter dependentiam, quam habet ab alio actu bono. Sed haec dependentia non est realis, nisi *saltem* virtualiter, i. e. vi illius actus boni, referatur in finem extrinsecum (cf. *Suarez* l. c. disp. 6, sect. 5).

Schol. 2. Alia quaestio est, num actus, qui versatur circa obiectum honestum sub ratione honesti, necessario requirat ulteriorem relationem in finem extrinsecum honestum, ut simpliciter honestus sit. Quaestio haec maxime movetur propter finem ultimum, quem aliqui in omni actu honesto intendi debere dicunt. Respondendum est *negative* (*S. Thom.*, In 1, dist. 1, q. 3, sol., ubi diserte negat quamlibet operationem semper actualiter referendam esse ad Deum. Cf. etiam In 2, dist. 40, q. 1, a. 5 ad 6. *Suarez* l. c. disp. 6, sect. 1, n. 9, et thesin 9 damnatam ab Alexandro VIII a. 1690). Ratio est, quia talis actus nulla perfectione debita caret; neque enim exstat aliquod praeceptum omnes actiones *ex proprio actu* in finem ultimum referendi. Dico: ex proprio actu; nam actum honestum interpretative tendere in finem ultimum iam supra (n. 32) diximus. Praeterea interdum *saltem* in vita debet homo explicite se et omnes actiones in ultimum finem ordinare seu, quod idem est, actum perfecti amoris Dei elicere. Cum enim homo in hunc finem conditus sit, ut Deo serviat et sic perveniat ad beatitudinem sempiternam, non solum nihil umquam facere licet, quod huic fini adversetur, sed interdum *saltem* hunc finem positive intendere et se suaque omnia in eundem ordinare debet.

108. *Obi. 1.* Communiter dicitur bonitatem actuum moralium primario dependere a fine (intentione). *Atqui* id secundum thesin verum non esset. *Ergo...*

Resp. Dist. mai.: Communiter id dicitur nomine finis intellegendi finem sive intrinsicum sive extrinsecum, *conc.*, solum finem extrinsecum, *subdist.:* si agitur de actibus exterioribus, *conc.*, si de interioribus, *nego.* Homines communiter loquuntur de actibus exterioribus, quos solos immediate percipiunt; horum autem bonitas, ut mox dicemus, tota pendet ab intentione, i. e. ab actu voluntatis, a quo procedunt quique eorum finem extrinsecum habet pro *obiecto* (fine intrinseco).

Obi. 2. Secundum thesin posset actus aliquis in certa specie bonitatis poni non per obiectum, sed per alium actum. *Atqui* id videtur pugnare cum thesi XV. *Ergo* . . .

Resp. Dist. mai.: Secundum thesin posset actus non per obiectum, sed per alium actum poni in certa specie *intrinseca* et *essentiali*, *nego*, in specie mere *extrinseca*, quae solum per denominationem extrinsecam actui tribuitur, *conc. Contradist. min.* Actus exterior, v. g. ambulatio, modo pertinet ad virtutem obediendiae, modo ad virtutem caritatis vel aliam virtutem pro diversitate actus interioris, a quo imperatur. Id ab omnibus conceditur. Nam in aestimatione morali actus imperans et imperatus unum actum constituunt. Cur ergo non similiter actus voluntatis, qui iam ex obiecto honestus est, non posset aliam insuper speciem honestatis per denominationem accipere, si ab alio actu honesto imperetur?

Obi. 3. Secundum thesin posset actus constitui in certa specie virtutis per circumstantiam. *Atqui* id est contra thesin XV et XVI. *Ergo* . . .

Resp. Dist. mai.: Posset actus constitui in certa specie intrinseca et essentiali per circumstantiam, *nego*, in certa specie mere extrinseca, quae solum per denominationem actui tribuitur, *subdist.:* per circumstantiam finis extrinseci, quae simul habet rationem causae, *conc.*, per alias circumstantias, *nego*.

§ 2. DE MALITIA FORMALI ACTUUM INTERIORUM.

THESIS XVIII.

109. Malitia formalis non est entitas aliqua positiva, sed privatio rectitudinis naturae rationali in agendo debitae; proindeque malitia specificatur proxime ab honestate, cui opponitur, remote ab obiecto, quatenus naturae rationali ut sic disconveniens et ut tale aliquo modo volitum est.

PARS I. Malitia non est entitas positiva.

Prob. 1. Actus, quatenus est positivum quid, tendit in bonum sub aliqua ratione boni; nemo enim intendens malum sub ratione mali operatur. *Ergo* sub hoc praecise respectu nequit esse malus.

2. Deus certe est causa actus positivi et cuiusvis entitatis positivae, nequit autem esse causa malitiae moralis.

3. Confirmatur auctoritate *S. Thom.* 1, 2, q. 18, a. 1. C. gent. 3, c. 7.

110. PARS II. Sed est privatio rectitudinis . . . debitae.

Prob. 1. Malitia opponitur bonitati. *Atqui* haec consistit in convenientia actus ad naturam rationalem ut talem. *Ergo* malitia consistit in disconvenientia opposita.

Prob. 2. Malitia non est entitas positiva, ergo aliqua privatio. *Atqui* nulla alia privatio excogitari potest, quae malitiam sufficienter explicet, quam quae in thesi statuitur. *Ergo* . . .

111. PARS III. Proindeque . . .

Prob. Privatio diversa est pro diversitate boni, quo privat. Ergo malitia diversa est pro diversitate honestatis, qua privat. Haec autem honestas specificatur ab obiecto. Ergo etiam malitia remote ab obiecto specificatur, prout naturae rationali est disconveniens seu caret debita convenientia.

112. *Schol.* Sicut bonitas, ita etiam malitia per circumstantias et finem varie modificari potest. Sed notanda est magna differentia inter bonitatem et malitiam. Nam 1. circumstantia mala potest interdum novam *speciem* malitiae addere, ita ut actus voluntatis praeter malitiam ex obiecto habeat aliam vel etiam plures species malitiae ex circumstantiis. Exemplum habes in eo, qui vult furari rem sacram, ut possit adulterare. Idem autem de actu bono dici nequit. — 2. Circumstantiae, ut augeant *bonitatem*, debent directe et per se esse volitae; ut autem *malitiam* addant, sufficit, quod sint indirecte volitae. Si autem nullo modo sunt cognitae et volitae, malitiam formalem nullam actui tribuunt. — 3. Actus ex fine bonitatem accipere uno tantum modo potest, scilicet per positivam relationem in finem bonum; malitiam vero duplici modo: a) per positivam relationem in finem malum, b) per carentiam relationis in finem debitum. Hinc verissime *S. Thom.* 1, 2, q. 71, a. 5 ad 1; «Plura», inquit, «requiruntur ad bonum quam ad malum.»

Obi. contra 1 part. 1. Bonum et malum in moralibus contrarie opponuntur (*S. Thom.*, De malo q. 2, a. 5 ad 3). *Atqui* quae contrarie opponuntur, sunt positiva in utroque extremo. Ergo malitia debet esse positivum quid.

Resp. Dist. mai.: Malum bono contrarie opponitur praecise ratione ipsius malitiae, *nego*, ratione positivi (boni), in quo fundatur vel cui adiungitur malitia (privatio rectitudinis debitae), *conc. Conc. min. et nego cons.*

Obi. 2. Actus bonus et malus specie inter se differunt. Atqui differentiae specificae sunt positivum quid. *Ergo* malum est positivum quid.

Resp. Dist. mai.: Actus malus ab actu bono specie differt ratione praecisae malitiae, *nego*, ratione positivae tendentiae in bonum, cui adiungitur privatio rectitudinis, *conc. Conc. min. Dist. cons.*: Actus, qui est malus, est positivum quid, *conc.*, ipsa malitia praecise sumpta, *nego*. In actu malo duo distinguenda sunt: entitas positiva et privatio rectitudinis debitae. Sub priore respectu actus in certa specie constituitur per obiectum formale, quod semper est aliqua ratio boni. «Ex eo quod positive in actu invenitur, recipit actus speciem, sed ex privatione consequente dicitur malus.» Ita *S. Thom.*, De malo q. 2, a. 4 ad 8; cf. etiam *C. gent.* 3, c. 9.

§ 3. DE INDIFFERENTIA ACTUUM INTERIORUM.

(*S. Thom.* 1, 2, q. 18, a. 8 et 9; De malo q. 2, a. 5. *Ballerini-Palmieri*, Opus theolog. morale I, tract. 1, n. 169 sqq.)

Declarata natura actuum bonorum et malorum quaeritur, utrum divisio actuum in bonos et malos sit adaequata, an vero sint actus morales indifferentes, i. e. neque boni neque mali.

THESIS XIX.

113. Nullus actus deliberatus in individuo indifferens esse potest.

St. Q. Actus humanus spectari potest 1. *in specie* (in abstracto), i. e. secundum suum obiectum, a quo specificatur, abstrahendo a fine operantis et reliquis circumstantiis actum in concreto comitantibus, 2. *in individuo* (in concreto), si consideratur una cum omnibus circumstantiis, quibuscum in concreto ponitur. Iam omnes admittunt esse actus indifferentes in specie. Sunt enim multae actiones sive interiores sive exteriores, ut ambulare, sedere, studere, velle studere, quae per se et secundum suum obiectum consideratae neque positive difformes neque positive conformes sunt homini, in

quantum homo est. De indifferentia vero actuum humanorum in individuo dissentiunt auctores. Nos cum *S. Thoma* (1. c. a. 9) communiorem et longe probabiliorem sententiam tuemur contra *S. Bonaventuram* (In 2, dist. 41, a. 1, q. 3), Scotum aliosque. Agimus de actibus *interioribus*, ut in duabus §§ praecedentibus. De exterioribus in sequenti § dicemus.

114. *Prob. 1.* Ut actus indifferens ex obiecto fiat indifferens in individuo, debet esse indifferens etiam ex parte finis. *Atqui* ex parte finis numquam indifferens esse potest. *Ergo* non existit actus indifferens in individuo.

Prob. mai. Homo deliberate agens semper aliquem finem intendit (sive explicite, sive implicite). Hinc ad indifferentiam actus necessario etiam indifferentia finis requiritur.

Prob. min. Cum bonum utile qua tale non habeat rationem finis, finis intentus est aut bonum honestum aut solum bonum delectabile sine ullo respectu ad naturam hominis, ut homo est. Atqui si 1um, actio est honesta; si 2um, actio est positive inhonesta. Homo enim semper agere debet ut homo seu ut ens rationale, et non ut bruta duci mera delectatione sensuali, maxime propterea, quia *sola* ratio delectabilitatis non sufficit, ut medium servet in suis actionibus, sicut oportet. Usus enim delectabilium in homine non regulatur instinctu, sicut in brutis.

Dixi: *solum* delectabile sine respectu ad ordinem rationis; quia saepe bonum delectabile induit rationem honesti. Sicut enim «debitus usus boni utilis accipit rationem honesti, non quidem ex utili, sed ex ratione, quae rectum usum facit» (*S. Thom.*, Suppl. q. 49, a. 2 ad 6), ita etiam debitus usus delectabilis. Cum enim homo sit sensitivo-rationalis, etiam delectatione sensitiva indiget, et hanc ordinate quaerere, i. e. eo modo, quem ratio hominem rationalem decere (explicite vel implicite) iudicat, honestum est. Propterea *S. Thomas*: «In delectationibus virtute dirigimur quasi *dignitate naturae humanae*, cuius *deturpationem* per temporales delectationes refugimus» (In 3, dist. 34, q. 3, a. 2, sol.).

Prob. 2. Omnis actus, qui non aliquo modo ordinatur in finem ultimum (gloriam Dei vel beatitudinem hominis), est inhonestus. *Atqui* actus, qui neque ex obiecto neque ex